

Introducere

„Moldova era cunoscută în trecut ca o regiune agricolă cu mulți moșieri, în care viața țăranilor era dintre cele mai grele. În cincinal, înfățișarea Moldovei se va schimba”¹, afirma Miron Constantinescu, din postura de președinte al Comisiei de Stat a Planificării, în cadrul Plenarei CC al PMR din 12-13 decembrie 1950. Provincia de la est de Munții Carpați era una dintre cele mai subdezvoltate din punct de vedere economic, alături de Oltenia și Dobrogea. Oficialii regimului instaurat în 1948 și-au asumat repararea acestor inechități, opunând moștenirii interbelice, principiul „dezvoltării armonioase a tuturor regiunilor țării”. Bine susținut propagandistic, prin „înfierarea burghezo-moșierimii” care a ținut numitele provincii în „întuneric”, aplicarea acestui principiu în practică s-a lovit de constrângerile sistemului economiei socialiste, axat pe dezvoltarea industriei grele și a industriei constructoare de mașini. După câțiva ani, entuziasmul comuniștilor avea să fie mult atenuat, Gheorghiu-Dej declarând într-o vizită la Piatra Neamț că nu orice târgușor trebuie să devină un oraș modern.

Provincia cuprinsă între Munții Carpați și râul Prut a fost cea mai afectată de marile calamități ale secolului XX, războiul și foametea. Aceste fenomene au accentuat subdezvoltarea zonei, ale cărei cauze le putem identifica la sfârșitul secolului XIX și în anii Primului Război Mondial. De asemenea, excesele punitive ale regimului Antonescu, trecerea liniei frontului și bătăliile sângeroase în cel de-al Doilea Război Mondial, care au avut loc în această provincie, au bulversat viața localnicilor, cu efecte profunde asupra relațiilor economice, a infrastructurii urbane, a compoziției etnice și profesionale a populației. Seceta care a lovit teritoriul de la est de

¹ Miron Constantinescu, *Raport asupra Planului Cincinal de dezvoltare a economiei naționale a Republicii Populare Române pe anii 1951-1955*, Editura PMR, 1951, p. 33.

Munții Carpați după încheierea ostilităților militare și foametea care i-a urmat, accentuată de rechizițiile și abuzurile Armatei Roșii, particularizează situația Moldovei în peisajul României postbelice.

Evacuarea din primăvara anului 1944 a dus la crearea unui vid de putere și la perturbarea vieții economice și sociale a regiunii. Trecerea liniei frontului, bombardamentele, luptele de stradă (mai ales în partea de nord a Moldovei), au afectat serios infrastructura urbană, generând o criză de locuințe fără precedent, fapt cu importante consecințe pentru nivelul de trai și starea de spirit a populației. Staționarea trupelor sovietice și seceta au acutizat criza alimentară, o mare parte a populației ajungând să trăiască la limita supraviețuirii. Obstrucționarea instalării administrației românești în Moldova, după 23 august 1944, a agravat și mai mult situația. Fabricile, puține câte erau, s-au întors cu greu din refugiu, micii comercianți și meșteșugari desfășurându-și activitatea sub presiunea luptei împotriva „sabotajului” și a „raționalizării” materiilor prime.

Chiar dacă, în ansamblu, gradul de urbanizare era mai redus în comparație cu alte zone ale țării, orașele Moldovei nu difereau foarte mult de cele din alte zone, precum Muntenia. Înainte de 1940, cele mai mari orașe de la est de Carpați, Iași și Galați, aveau bugete cu mult mai mici față de orașe precum Timișoara, Cluj sau Craiova, însă acest lucru nu se traducea prin diferențe majore la capitolul dotărilor edilitare.

La începutul perioadei comuniste, Moldova se prezenta ca o Românie în miniatură. Avea zone mai dezvoltate economic, bogate în resurse naturale (Vale Trotușului) și întinse zone agricole, precum spațiul cuprins între văile Siretului și Prutului. Existau orașe mari, care jucau rolul unor poli regionali (Galați, Iași), orașe cu influență zonală (Botoșani, Bacău, Tecuci) și orașe de importanță locală (Câmpulung, Dorohoi, Huși), care aveau să cunoască o evoluție sinuoasă după 1948. Dacă în perioada economiei libere, aceste centre urbane și-au conturat un anumit

profil (comercial, industrial, universitar sau administrativ), după 1948 au suferit transformări substanțiale prin intervenție politică și din rațiuni ideologice. Schimbări radicale s-au produs la nivelul structurii economico-sociale, a peisajului urban, spiritului comunitar. Unele centre urbane s-au dezvoltat, altele au decăzut, în timp ce altele au stagnat. Politica regimului Dej, de „dezvoltare armonioasă” a tuturor regiunilor țării, a avut doar câțiva beneficiari.

Lucrarea de față are la bază o teză de doctorat, cu titlul „Industrializare, urbanizare și transformări sociale în Moldova între 1944-1965”, susținută la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Volumul propune o istorie economică și socială a comunismului românesc, din perspectivă regională. Obiectivul principal este reprezentat de analiza măsurii în care regimul comunist, prin mecanismele economiei planificate, a rezolvat sau nu problema dezechilibrelor economice dintre Moldova și celelalte provincii istorice, în perioada 1948-1965. După instalarea *de jure* la putere în 1948, comuniștii români și-au asumat deschis o politică de suprimare a diferențelor economice și sociale dintre provinciile țării. Cercetarea de față supune atenției cititorilor modul în care autoritățile centrale s-au poziționat față de problemele zonei, cum le-au gestionat, ce soluții au identificat și în ce măsură rezultatul a fost cel dorit. Dacă la nivel discursiv, Moldova părea să fie una dintre prioritățile regimului Dej, realitatea s-a dovedit a fi cu totul alta.

Din punct de vedere cronologic, lucrarea abordează intervalul cuprins între spargerea frontului din Moldova, în august 1944 și decesul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în martie 1965. Sunt ani ce prezintă câteva particularități, precum necesitatea refacerii de după război, trecerea la economia planificată, construcția bazei economice și sociale a regimului. În această perioadă, își au originea principalele fenomene care au modelat societatea românească postbelică. Din punct de vedere spațial, lucrarea analizează provincia istorică Moldova, așa cum era delimitată convențional în

cuprinsul Regatului, înainte de 1918. Când am făcut referire la acest teritoriu ca întreg, am folosit cu preponderență termenul de provincie în detrimentul celui de regiune, pentru a evita confuziile legate de existența regiunii ca unitate administrativ-teritorială în perioada avută în vedere. În acest context, am considerat că termenul „provincie” acoperă mai bine un teritoriu care, pe lângă faptul că se identifică cu o anumită moștenire istorică, includea în epoca de față mai multe regiuni administrative.

Comunismul a acționat asupra societăților pe două planuri. În primul rând, a încercat supunerea acestora prin revoluție și teroare. În al doilea rând, a dezvoltat procese ample de industrializare și omogenizare urbană. Astăzi, avem o istoriografie bogată în ceea ce privește violența Partidului-Stat în România. Nu același lucru putem spune și despre dimensiunea socio-economică. Acest subiect a fost abordat tangențial în lucrările de istorie politică, cu accent pe primii ani de după război².

Istoria economică a comunismului românesc rămâne un subiect puțin frecventat de specialiști. Lucrările publicate înainte de 1989³ ne

² Dinu C. Giurescu, *Uzuratorii. România 6 martie 1945-7 ianuarie 1946*, București, Editura Vremea, 2004. Idem, *Guvernarea Rădescu*, București, Editura ALL, 1996. Virgiliu Țărău, *Alegeri fără opțiune. Primele scrutinuri parlamentare din Centrul și Estul Europei după cel de-al Doilea Război Mondial*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2005. Florian Banu, *Asalt asupra economiei României: de la Solagra la SOVROM (1936-1956)*, București, Editura Nemira, 2004. Gheorghe Onișoru, *România în anii 1944-1948. Transformări economice și realități sociale*, București, Fundația Academia Civică, 1998. Idem, *Realități economice: de la stabilizarea la naționalizare*, în Romulus Rusan (editor), *Anul 1948 – instituționalizarea comunismului*, București, Fundația Academia Civică, 1998. Mihai Irimiea, *23 August 1944. Consecințe economice*, Ploiești, Editura Prahova, 2002. Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948-1950: transformări instituționale*, București, Editura ALL, 2005. Narcis Dorin Ion, *Gheorghe Tătărescu și Partidul Național Liberal, 1944-1948*, București, Editura Tritonic, 2003.

³ Academia RPR, *Industria României 1944-1964*, volum îngrijit de Vasile Malinski, Roman Moldovan, Vasile Rausser, București, 1964. Ion Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici (1945-1947)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

ajută să înțelegem cum au privit specialiștii vremii transformările prin care trecea România, și să analizăm în ce măsură și-au asumat viziunea centrelor de decizie politică. Pe de altă parte, cercetările de după 1989 fie au abordat subiectul dintr-o perspectivă sintetică, fie s-au focalizat pe relațiile economice externe⁴. Sunt puține analizele care să aprofundeze impactul în teritoriu al politicilor de industrializare comuniste, sistemul decizional sau practica distribuției teritoriale a resurselor investiționale.

Istoria urbană este un domeniu de cercetare care are deja o tradiție în istoriografia românească. Cu toate acestea, de cele mai multe ori, istoricii s-au oprit cu analiza subiectului la nivelul celui de-al Doilea Război Mondial; pe acest palier, cele mai importante contribuții pentru perioada postbelică sunt realizate de arhitecți. Fie că au abordat subiectul mai mult dintr-o perspectivă teoretică⁵ sau și-au propus o reconstrucție evenimentială⁶, lucrările lor contribuie substanțial la înțelegerea modului în care s-a transformat peisajul urban în România. În privința mutațiilor intervenite în perioada comunistă, merită subliniat meritul autoarelor Mara Mărginean și

⁴ Liviu Țăranu, *România în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (1949-1965)*, București, Editura Enciclopedică, 2007. Andi Mihail Băncilă, *România în cadrul Consiliului de Ajutor Economic Reciproc de la dictat economic la emancipare 1949-1964*, București, Editura Ars Docendi, 2015. Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Editura Polirom, 2010. Petre Opriș, *Aspecte ale economiei românești în timpul Războiului Rece*, București, Editura Trei, 2019.

⁵ Ioan Augustin, *Arhitectura care nu există*, București, Paideia, 1999; Idem, *Bizanț după Bizanț după Bizanț. Teme ale arhitecturii în secolul XX. Cazul Românesc*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2000; Idem, *Modern architecture and the totalitarian project*, București, Institutul Cultural Român, 2009.

⁶ Nicolae Lascu, *Modernizare și distrugeri în istoria postbelică a orașelor românești*, în „Urban History”, t. 3, nr. 1-2, 1995. Olivian Velescu, *Ideologia restructurării urbane, 1944-1972* în „Arhivele Totalitarismului”, t. 5, nr. 4, 1997. Teodor Octavian Gheorghiu, *O tipologie a agresiunilor recente asupra centrelor istorice din România*, în „Urban History”, t. IX, nr. 1-2, 2001. Ana Maria Zahariade, *Arhitectura în proiectul comunist. România 1944-1989*, București, Editura Simetria, 2011. Miruna Stroe, *Locuirea între decizie și proiect politic. România 1954-1966*, București, Editura Simetria, 2015.

Irina Tulbure care, prin cărțile lor, ne ajută să înțelegem nu doar politicile urbanistice ale regimului, ci și impactul social imediat al acestora⁷. Pe de altă parte, volumele de istoria arhitecturii publicate în perioada comunistă, precum și cele de istorie economică, sunt instrumente utile, care relevă gradul în care teoreticienii domeniului și-au asumat discursul oficial al regimului⁸.

Cercetarea de față se bazează, în primul rând, pe surse documentare inedite, identificate în fondurile *CC al PCR, Secțiile Economică și Cancelarie, Consiliul de Miniștri 1945-1977, Președinția Consiliului de Miniștri, Președinția Consiliului de Miniștri. Stenograme, Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare. Oficiul Juridic, Oficiul pentru Reconstrucția Moldovei*, din cadrul Arhivelor Naționale. Pentru completarea informațiilor și extinderea analizei, am folosit și documente din Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, pe baza cărora a fost posibilă recompunerea unor frânturi de viață cotidiană din acei ani tulburi, precum și-istoricul unor unități industriale din Moldova. Datele obținute din arhivele instituțiilor centrale au fost corelate cu documente din arhivele locale, din cadrul Serviciilor Județene ale Arhivelor Naționale Iași, Galați, Botoșani și Suceava. Astfel, am putut compara proiecții diferite asupra dezvoltării anumitor zone, promovate de la centru sau din teritoriu, precum și relațiile dintre diferitele paliere și foruri ale sistemului decizional din acei ani.

Documentarea a fost completată cu publicații din epocă, între care un rol important l-au jucat cele realizate la recensămintele din 1956 și 1966. Fără acestea, analiza transformărilor demografice și socio-profesionale pe care le-au suferit orașele din Moldova ar fi

⁷ Mara Mărginean, *Ferestre spre furnalul roșu. Urbanism și cotidian în Hunedoara și Călan (1945-1968)*, Iași, Editura Polirom, 2014. Irina Tulbure, *Arhitectură și urbanism în România anilor 1944-1960: constrângere și experiment*, București, Simetria, 2016.

⁸ Gheorghe Curinschi, *Centrele istorice ale orașelor*, București, Editura Tehnică, 1967. Grigore Ionescu, *Arhitectura în România, 1944-1964*, București, Editura Academiei RSR, 1969.

fost mult mai dificilă. Prelucrarea informațiilor a implicat anumite dificultăți, din cauza faptului că fiecare în parte-a fost realizat și structurat pe unități administrativ-teritoriale diferite. Se impune amintită, totodată, revista „Arhitectura”, de un real folos în documentarea planurilor de sistematizare a orașelor din Moldova. Ziarele și broșurile editate de organizațiile de partid sunt surse importante pentru analiza discursului oficial. Nu putem exclude din această listă nici publicațiile interbelice, semnate fie de cercetători, fie de teoreticieni, care m-au ajutat la creionarea unei imagini asupra realităților dintre cele două războaie mondiale. La rândul ei, memorialistica mi-a permis surprinderea anumitor detalii din cercul puterii, privitoare atât la sistemul decizional, cât și la transformările prin care trecea societatea. Cu toată subiectivitatea lor, jurnalele și memoriile permit cercetătorului să cuantifice modul în care populația a receptat transformările la care a fost, deopotrivă, actor și martor.

Cercetarea de față nu a ocolit monografiile locale, cu toate că acestea depășesc foarte rar anii 1944-1948, iar atunci când o fac, informațiile sunt mai curând lacunare. Fie că au fost scrise înainte sau după 1989, autorii nu au investigat și fondurile de arhivă postbelice. Unele lucrări, precum cele dedicate orașelor Botoșani sau Focșani, au contribuit semnificativ la creionarea unei perspective mult mai clare asupra evoluției acestor centre urbane, înainte și după cel de-al Doilea Război Mondial. Nu pot fi omise din această analiză nici lucrările care au abordat, dintr-o perspectivă istorică, evoluția anumitor centre urbane, precum Suceava sau Botoșani⁹.

⁹ Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Botoșani. Botoșanii care s-au dus*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009. Ștefan Ciubotaru, *Monografia orașului Botoșani*, Botoșani, Editura Axa, 1997. Leontina Popescu, *Focșani*, Drobeta Turnu-Severin, Editura Irco Script, 2007. Emil Ioan Emandi, Mihai Ștefan Ceaușu, *Să nu dărâmi dacă nu știi să construiești. Contribuții de morfologie urbană la cunoașterea istoriei orașului Suceava, 1388-1988*, Rădăuți-Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1991.

Un rol important în documentarea lucrării de față l-au avut și contribuțiile din domeniul geografiei urbane: un număr important de cercetători au analizat, cu instrumentele specifice geografului, evoluția urbană a principalelor orașe de la est de Carpați¹⁰. Nu pot fi omise nici volumele care s-au axat pe analiza evoluției demografice a orașelor¹¹.

Istoriografia occidentală mi-a permis să integrez evoluția economică postbelică a României în contextul mai larg al Europei, în general, și al Europei de Est, în particular¹². Autori precum V.N. Bandera, Z.L. Melnyk sau Geoff Eley¹³, mi-au facilitat înțelegerea mecanismelor prin care partidul comunist a reușit să construiască ceea ce Paul Gregory cataloga drept „cea mai complexă organizație

¹⁰ Victor Tufescu, *Iașii și orașele din Nordul Moldovei*, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, 1932. Idem, *Târgușoarele din Moldova și importanța lor economică*, extras din „Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, an LX, 1941. Idem, *Stări economice regionale oglindite în evoluția orașelor noastre*, în Academia de Înalte Studii Economice și Industriale, *Lucrările seminarului de geografie economică*, București, 1946. Cristina Stănilă, *Tecuci: studiu de geografie urbană*, Tecuci, Editura Grapho Press, 2013; Maria Magdalena Lupchian, *Municipiul Suceava, studiu de geografie urbană*, Suceava, Editura Universității din Suceava, 2010; Ion Șandru, Constantin V. Toma, *Bacău studiu de geografie urbană*, Bacău, 1986.

¹¹ Ioan Measnicov, Ilie Hristache, Vladimir Trebici, *Demografia orașelor României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977. Vasile Cucu, *Geografia orașului*, București, Editura Fundației Culturale „Dimitrie Cantemir”, 2001. Marinela Istrate, *Relațiile urban-rural în Moldova în perioada contemporană*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2008. Ionel Muntele, *Populația Moldovei în ultimele două secole*, Iași, Editura Corson, 1998.

¹² Shepard B. Clough, Thomas Moodie, Carol Moodie (edit.), *Economic History of Europe: Twentieth Century*, Macmillan, London, 1969. Shepard B. Clough, *European Economic History: The Economic Development of Western Civilization*, second edition, McGraw-Hill Book Company, New York, London, Sidney, 1968. M.C. Kaser, E.A. Radice, *The Economic History of Eastern Europe, 1919-1975. Interwar Policy, the War and Reconstruction*, vol. II, Clarendon Press, Oxford, 1986.

¹³ Geoff Eley, *Soviet Industrialization From a European Perspective*, in William G. Rosenberg, Lewis H. Siegelbaum (edit.), *Social Dimensions of soviet Industrialization*, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1993. V.N. Bandera, Z.L. Melnyk (coord.), *The Soviet Economy in Regional Perspective*, New York, Praeger Publishers, 1973.

creată vreodată de om”¹⁴. Mai mult, aceste lucrări mi-au întărit convingerea că un studiu asupra industrializării și urbanizării în primii ani ai regimului comunist din România, din perspectivă regională, este mai mult decât legitim.

Istoria urbană a regimurilor totalitare este deja o temă cu tradiție în istoriografia occidentală. Numeroși autori au propus abordări interdisciplinare, cum ar fi cele de sociologie urbană, pornind, în primul rând, de la exemplul sovietic. Nume precum Nels Anderson, S. N. Eisenstadt, A. Shachar, James Baster, Virág Molnár, au influențat semnificativ cercetarea de față¹⁵. Deosebit de importante pentru acest demers au fost și cercetările dedicate vieții cotidiene în orașe-care surprind transformările survenite pe fondul războiului și al industrializării masive. În acest sens, studiile semnate de Sheila Fitzpatrick, Donald Filtzer și Juliane Fürst¹⁶ pot reprezenta modele pentru cercetări similare și în spațiul românesc.

Focalizându-se pe un spațiu bine definit geografic și istoric, raportându-se la limite cronologice clare, lucrarea de față are în centru trei fenomene majore: industrializarea, urbanizarea și transformările sociale. Am definit industrializarea în primul rând ca o strategie de dezvoltare. În România comunistă, acest fenomen a fost încărcat de semnificații mult mai ample și nu a reprezentat

¹⁴ Paul Gregory, *The Political Economy of stalinism. Evidence from the Soviet Secret Archives*, Cambridge University Press, 2004, p. 4.

¹⁵ Nels Anderson, *Urbanism and Urbanization*, E. J. Brill, Leiden, Netherlands, 1964. S. N. Eisenstadt, A. Shachar, *Society, Culture and Urbanization*, Sage Publications, London, 1987. James Baster, *The Soviet City. Explorations in Urbanism Analysis*, London, 1980. Virág Molnár, *Building the State: Architecture, politics and State Formation in Postwar Central Europe*, Oxford, Routledge, 2013.

¹⁶ Sheila Fitzpatrick *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*, Oxford University Press, 2000. Cartea a fost recent tradusă și în română Sheila Fitzpatrick, *Stalinismul de fiecare zi. Viața cotidiană în Rusia sovietică a anilor 1930*, trad. Alina Popescu, prefață Sorin Antohi, București, Editura Corint, 2016. David Filtzer, *The Hazards of Urban Life in Late Stalinist Russia*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010. Juliane Fürst, *Late Stalinist Russia Society between Reconstruction and Reinvention*, London, Routledge, 2006.

doar încurajarea unui sector economic anume. În dimensiunea sa economică, industrializarea a însemnat, în primul rând, mutarea accentului dinspre producția agricolă spre producția tehnologică. Pentru liderii PMR, însă, industrializarea a fost, în același timp, și o pârgie de construcție a noului stat și, implicit, a noii societăți. Din acest motiv, urmărind în primul rând planurile cincinale, am încercat să analizăm modul în care puterea centrală căuta soluții de edificare a „noii lumi” socialiste în zonele defavorizate.

Cartea de față a fost împărțită în patru capitole, care integrează cele trei teme majore. În primul capitol ne-am propus să evidențiem locul Moldovei în peisajul economic al României interbelice și să ilustrăm modul în care războiul a afectat viața de zi cu zi a provinciei. Am încercat să redăm sintetic realitățile economice din România Mare, precum și dezbaterile majore pe marginea industrializării și a modernizării. Am acordat o atenție specială ideii de intervenționism a statului în viața economică și teoriilor care susțineau planificarea economică drept singura soluție pentru progres. Discursul despre raționalizarea și naționalizarea economiei, impus ca politică de stat după 1948, nu era complet străin spațiului românesc. În perioada interbelică, statul, prin instituțiile sale centrale, părea tot mai interesat să dirijeze economia, încurajând, prin diferite politici, producția în anumite domenii, considerate prioritate. Ulterior, după 1945, s-a impus tot mai mult ideea de naționalizare, ceea ce a permis statului să intervină mult mai direct în viața economică. Diferențele au fost substanțiale, dar nota comună rămâne; implicarea directă și nemijlocită a statului în procesul de modernizare prin industrializare. Punerea în practică a acestei idei a făcut ca, după 1948, România să se caracterizeze printr-o economie diferită structural de ceea ce a existat înainte.

Am considerat necesar să prezint ceea ce însemna economia și industria Moldovei între cele două războaie mondiale, exemplificând prin cazul orașelor reședință de județ. De asemenea,

am detaliat impactul pe care l-a avut războiul asupra zonei, inclusiv perioada foametei, întrucât, efectele produse de conflagrația mondială se situează în continuarea unor fenomene care au condus Moldova, spre o starea de pauperizare. M-am axat cu precădere asupra aspectelor sociale și a problemelor administrative, cele legate de reconstrucție fiind abordate separat.

Al doilea capitol este dedicat problemei industrializării Moldovei, ca parte a politicii economice a regimului comunist. Pentru liderii PMR, industrializarea nu era doar un fenomen economic, fiind încărcat cu importante valențe politice. Dezvoltarea anumitor ramuri economice era privită, în primul rând, ca un mijloc de construcție a ceea ce în epocă era numit „baza socială a regimului”. Pe lângă plus valoare, fabricile și uzinele aveau și rolul de a crea și modela proletariatul, mai ales într-o țară eminentemente agrară. În consecință, construcția anumitor unități industriale în zonele subdezvoltate a avut menirea de a genera apariția „proletariatului industrial” acolo unde nu exista. Acest fapt explică de ce au fost înființate uzine metalurgice în regiuni care aveau cu totul alt profil economic și erau lipsite de resurse minerale.

Pentru a înțelege mai bine cum s-a modificat harta economică și industrială a Moldovei între 1948 și 1965, am încercat să scot în evidență modul în care puterea centrală a înțeles subdezvoltarea zonei și cum s-a reflectat acest lucru în planurile cincinale. La nivel discursiv au fost propuse unele soluții în privința ameliorării dezechilibrelor dintre provincii, cu toate acestea liderii de la centru au căutat prea puțin să înțeleagă particularitățile de la nivel local. A investi sistematic în regiunea Bacău, de exemplu, nu însemna că întreaga provincie va avea o productivitate mai mare. Dimpotrivă, se perpetuau și se adânceau clivajele mai vechi, existente între regiunile cu resurse minerale și cele agricole. Acest lucru a devenit evident în momentul în care am corelat dezbaterile de la centru cu dispunerea geografică a investițiilor industriale.

Principalul efect al industrializării a fost dezvoltarea orașelor. În capitolul trei nu mi-am propus să aduc o contribuție anume la

istoria urbanismului în perioada comunistă și nici să teoretizeze valențele pe care le-a căpătat acesta după 1948. Am încercat doar să creionez cadrul teoretic și instituțional în care orașele din Moldova s-au dezvoltat, cu accent pe impactul direct al deciziilor politice, în defavoarea unei evoluții organice. În România nu a existat o reconstrucție postbelică a orașelor, în adevăratul sens al cuvântului. Abia la un deceniu după încheierea războiului, liderii de la București au început să vorbească despre reconstrucția principalelor centre urbane. Nu era vorba de a le reda imaginea de dinainte de război, ci de a le adapta noului context socio-economic. Nu era vorba de a reclădi ceva ce a distrus războiul, ci de a ridica un oraș nou, sacrificând chiar și ceea ce hazardurile naturale sau antropice lăsaseră în picioare.

Evoluția urbană a fost tributară într-o măsură covârșitoare deciziei politice. Am încercat să prezint cât mai bine poziția puterii centrale față de patrimoniul construit și modul de adaptare a viziunii comuniste la realitatea din teren. În plus, mi-am propus să exemplific, acolo unde a fost cazul, amploarea pe care a avut-o fenomenul de transformare a peisajului urban. Pierderea statutului de reședință de județ a avut consecințe majore asupra orașelor mijlocii de la est de Carpați. În acest capitol am arătat că orașele care s-au dezvoltat în epocă au beneficiat de o atenție specială din partea puterii centrale. În același timp, celelalte au intrat într-un anonimat din care aveau să iasă abia după 1968. Repartiția investițiilor și deciziile administrative au răsturnat ierarhia orașelor din acest spațiu.

Am abordat problema urbanizării din mai multe perspective. Mediul construit a fost principalul obiectiv al analizei de față, însă ne-am concentrat și pe funcțiile acordate orașelor, pe transformările culturale și pe modul în care s-a raportat puterea la valoarea istorică a patrimoniului arhitectonic. Ne-am referit la conceptul de urbanism ca la unul integrator, ce cuprinde multiple aspecte ale vieții orașului. Nu am exclus din ecuație transformările

sociale. Definitorie pentru perioada în care vorbim a fost mobilizarea generală a actorilor sociali în cuprinsul acestui proces de modernizare, definită de François Chazel drept „o erodare profundă a angajamentelor tradiționale pe planurile economic, social și psihologic, cât și ca revers, o disponibilitate a actorilor pentru noi modele de socializare și conduită¹⁷”.

Ultimul capitol a fost gândit pentru a surprinde modul în care s-a transformat viața orașului, prin evoluția structurilor sociale, etnice și profesionale a populației, pe fondul migrației și a instituirii unor noi reguli de conviețuire. După 1944 orașele nu a mai fost la fel, dar nici oamenii. În această parte a cărții nu am mers până acolo încât să analizez anumite fenomene sociale precum contactele și conflictele sociale, acomodarea, integrarea sau asimilarea. Am încercat doar să arăt că orașele au primit oameni noi și au cunoscut alte practici cotidiene. Cu alte cuvinte, am surprins procesul de mobilitate socială, înțeles ca fenomen ce implică schimbare de rang în societate, de implicarea în sistemul de putere, de nivel de trai¹⁸. Viața de zi cu zi a orașelor s-a schimbat odată cu mediul construit. Formele de petrecere a timpului liber nu mai erau aceleași, anumite practici rutiniere au dispărut, cultura căpătase alte valențe și alte forme de manifestare; pe toate acestea am încercat să le explic, deopotrivă, ca efecte ale industrializării și urbanizării.

Am inserat, în interiorul capitolelor, o serie de tabele care sintetizează foarte bine anumite realități precum dotarea cu anumite utilități publice, gradul de modernizare al drumurilor, nivelul accesului la anumite facilități, considerându-le utile mai ales în ceea ce privește plasarea anumitor date referitoare la Moldova într-o perspectivă comparativă. Din acest motiv, în cele mai multe cazuri am inclus informații nu doar despre orașele și regiunile de la

¹⁷ Massimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui, Bernard Valade, *Dicționar al gândirii sociologice*, trad. Vasile Savin, Doina Tonner, Dragoș Zămosteanu, Darclée Tomescu-Burdon, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 512.

¹⁸ *Ibidem*, p. 520.

est de Carpați. Am considerat necesar ca pe lângă explicațiile narative, să existe și o reprezentare statistică, menită a oferi o perspectivă complementară.

Dezvoltarea economică și anularea discrepanțelor dintre regiuni a fost direct legată de refacerea postbelică. Am acordat o atenție specială modului în care guvernele de tranziție de după 23 august 1944, apoi cele comuniste, s-au raportat la problema reconstrucției Moldovei. Pornind de la ideea lansată de Miron Constantinescu, a armonizării tuturor regiunilor țării, am încercat să aflu dacă liderii PMR au avut o strategie specială pentru Moldova și cum s-a reflectat aceasta în evoluția economică și urbană a zonei. De asemenea, mi-am propus să explic modul cum s-au transformat orașele, atât din perspectiva peisajului urban, cât și din aceea a structurilor economice și sociale. Nu am urmărit să realizez o suită de monografii locale, ci m-au interesat fenomenele regionale. Altfel spus, modul în care politicile menite să anuleze diferențele dintre provincii au creat dezechilibre chiar în interiorul acestora. Am urmărit, totodată, dacă evoluția orașelor din Moldova, în perioada 1944-1965, comportă un anumit specific. În fond, întreaga cercetare este axată pe analiza modului în care industrializarea deșistă a modificat harta economică și urbană a Moldovei, influențând mobilitatea și dinamica populației.

Moldova avea nevoie de investiții masive după 1944, pentru a ajunge din urmă celelalte zone ale României. În pofida discursului propagandistic, resursele financiare și logistice au fost direcționate de noul regim spre orașele care beneficiau deja de o bază materială satisfăcătoare. În plus, transformările la nivelul proprietății private și a principiilor de bază ale economiei au generat o serie de procese structurale care au afectat serios orașele dintre Carpați și Prut; în primul rând, slăbirea serioasă a vieții comerciale, cândva predominantă. Colectivizarea agriculturii a avut drept efect o migrație intensă spre centrele urbane, ceea ce a pus o presiune foarte mare pe fondul de locuințe. Reforma administrativă a privat

un număr important de orașe de una dintre funcțiile lor principale, cea administrativă, ceea ce a produs un regres în evoluția lor și le-a subordonat altor centre urbane regionale.

Astăzi, o istorie a regimului comunist din România ar fi incompletă fără analize ale transformărilor sociale și economice suferite de societate în anii de după al Doilea Război Mondial. Prin dezvoltarea industriei grele, prin localizarea acesteia în urma unor decizii mai mult sau mai puțin arbitrare, noua putere, instaurată *de jure* în 1948, a produs mutații majore pe harta economică și urbană a țării. Confiscând ideea de modernizare, pe fondul unui anumit eșec înregistrat de guvernele interbelice, liderii comuniști au declanșat un proces intens de schimbări instituționale și sociale, comparat de unii istorici cu ceea ce s-a întâmplat în Uniunea Sovietică în anii '30.

Toate aceste procese și fenomene istorice au intrat destul de recent în atenția specialiștilor, cercetările pe teme sociale și economice fiind încă într-o etapă incipientă. În același stadiu se regăsesc astăzi și studiile de istorie regională. Foarte puțini autori au abordat teme de istorie economică, socială sau instituțională, pornind de la particularitățile unei regiuni anume. Prin urmare, un studiu care să surprindă transformările economice, urbanistice și sociale ale unei provincii în timpul regimului comunist din România sau, cel puțin, într-o anumită perioadă a sa, nu este doar util, ci chiar necesar în efortul de a înțelege particularitățile Moldovei de astăzi¹⁹.

Această carte nu ar fi fost posibilă fără ajutorul unui număr mare de persoane, rude, prieteni, profesori, colegi. Fie că au sugerat

¹⁹ Această cercetare a fost finanțată în perioada mai 2014-noiembrie 2015 prin proiectul POSDRU 159/1.5/S/137832. „MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală” derulat prin Academia Română, Filiala Iași. După finalizarea studiilor doctorale, cercetarea a putut fi completată grație unei mobilități la Universitatea din Utrecht, Olanda, prin proiectul PN-III-P1-1.1-MC-2017-1138, finanțat de guvernul României prin UEFISCDI.

acest subiect, fie că au susținut efortul de documentare în diferite moduri ori s-au chinuit să înțeleagă și să corecteze un text arid, cu toții au merit important față de care îmi exprim toată recunoștința. Tot ce este bun în această carte li se datorează lor, pentru erori și inexactități responsabilitatea este doar a autorului.